

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк, Н.Ф. Клименко,
В.І. Критська, Т.К. Пуздирева, Ю.В. Романюк

АКТИВНІ РЕСУРСИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НОМІНАЦІЇ

**Ідеографічний словник
нової лексики**

КИЇВ 2013

УДК 811.161.2'373.43
ББК 81.2. Укр.-31
A43

Надруковано за ухвалою вченої ради Інституту української мови НАН України

РЕЦЕНЗЕНТИ:

доктор філологічних наук **Л.П. Гнатюк**
кандидат філологічних наук **О.М. Тищенко**

A43 **Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики** / Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк, Н.Ф. Клименко, В.І. Критська, Т.К. Пуздирева, Ю.В. Романюк; Відп. ред. Є.А. Карпіловська. – К.: ТОВ «КММ», 2013. – 416 с.

ISBN 978-966-1673-23-5

Пропонована праця – перший в українській лексикографії ідеографічний словник нової лексики. Він подає близько 4 тис. слів і словосполук, що з'явилися в українській мові за роки незалежності і виражають спільне поняття. Їх об'єднано у поняттєві поля – статті словника. Кількість нових найменувань у полі, їхнє розмаїття доводять важливість певного поняття для свідомості сучасних українців, а також активність певних мовних засобів його втілення. У словнику описано формальні, змістові та функційні властивості нових слів і словосполук, їхню роль у сучасній мовній практиці, унаочнено тенденції вноормування у мові нових назв і суджень.

Джерельну базу словника становлять тексти українських ЗМІ, як друкованих, так і електронних, української художньої, наукової, науково-популярної та навчально-довідкової літератури, мовна практика Інтернету, записи теле- і радіомовлення за період 1991-2013 рр.

Для науковців, викладачів, журналістів, редакторів і всіх, хто працює з українським словом і цікавиться проблемами розвитку й культури сучасної української мови.

УДК 811.161.2'373.43
ББК 81.2. Укр.-31

Автори © 2013
Інститут української мови НАН України © 2013
© ТОВ «КММ» © 2013

З М І С Т

Передмова	6
Диференційні та інтегральні словники нової лексики	6
Джерельна база Словника	8
Критерії формування реєстру Словника	10
Будова Словника	12
Призначення Словника	16
Умовні позначення у форматі статті	18
Умовні скорочення назв джерел	18
Корпус словника	22
альтернатива	22
альтернативний	24
альтернувати	28
альянс	29
анти-	31
арт-	36
артикулювати	41
артхауз/артхаус	43
атлантист	44
атлантичний	48
бізнес	49
білий	57
біля-	59
біо-	61
бруд	66
версія	69
вертикаль	72
вимір	73
гламур	76
глянець	78
державна	79
довкола-	86
еко-	88
екологізація	96
екологічний	98
екологія	102
-ець/-ець/-івець/-овець	106
євро ¹ -	112
євро ² -	114

євроатлантичний	118
з-/с-	122
за-	125
зелений	126
ЗМІ/ЗМІК/ЗМК	137
інет	142
інтернет	143
кіно-	153
коло-	162
контекст	164
контр-	167
коридор	168
майдан	171
медіа	177
мер	186
мережа	192
месидж/меседж	199
мобільний	204
мода	210
муніципальний	212
навколо-	217
НАТО	220
не-	228
нет	232
нетрадиційний	235
новини	237
нюс-/нюз-	245
оранжевий	247
органічний	248
пакет	255
партія	258
після-	263
по-	267
поза-	269
поле	272
помаранчевий	275
пост-	282
продукт	290
простір	294
проти-	301

рейдер	302
ринок	305
рок	312
світ	317
сірий	322
SMS/СМС/есемес	326
структура	329
традиція	332
тур	336
фешн	340
формат	344
чистий	352
шоу	355
Індекс слів	361
Індекс словосполук	389

ПЕРЕДМОВА

Періоди суспільно-політичних зрушень, активна соціодинаміка закономірно спричинюють активну лінгводинаміку – оновлення мови, поповнення її ресурсів, як номінаційних, так і комунікаційних, зміни у мовних нормах. Саме в такі напружені періоди життя суспільства найвиразніше оку дослідника відкриває себе мовна «магма», внутрішня життєдіяльність, рух мови. Завдяки такій відкритості процесів мовної діяльності дослідник мови дістає змогу з'ясувати, які зовнішні й внутрішні чинники спонукають мовців до творення нових найменувань або до оновлення уже відомих.

Саме такий період переживають українська мова та українське мовознавство з 1991 р., часу проголошення незалежності України й утвердження державного статусу української мови в Конституції нової Української держави 1996 р. Новий етап розвитку української мови визначив і новий етап розвитку українського мовознавства. Від науковців суспільство чекає не лише професійного й виваженого осмислення та оцінки надбань мовної практики, а й активного втручання у мовні процеси, конкретних практичних рекомендацій для розв'язання завдань мовного будівництва в Україні, вироблення нового літературного взірця української мови. Дослідники динаміки мов довели, що виявити значущі зміни в їхніх системі та структурі, або ж такі зміни, які істотно вплинули на їхній лексикон і граматичний лад, закономірності вживання, критерії вноормування та кодифікації мовної практики, можна в достатньо показові часові проміжки¹. Таким є, наприклад, період в 10-15 років, протягом якого формується нове покоління мовців. З огляду на це період 1991-2013 рр., який обрали укладачі цього словника (далі - Словник) для аналізу мовної практики незалежної України, уможливує не лише опис та осмислення достатньо показового масиву нової лексики, а й виявлення тенденцій, провідних напрямів оновлення українського лексикону як тієї ділянки системи мови, що найоперативніше реагує на зміни в житті суспільства.

Диференційні та інтегральні словники нової лексики

Слово як основна одиниця української номінації дає змогу досліднику з'ясувати обсяг і конкретні засоби оновлення мови на інших рівнях її системи,

¹ Kořensky J. Metodologické problémy zkoumání proměn současných slovanských jazyků // Jazykovedný časopis. – 1998. – № 49/1–2. – S.27–33; Самойлова І.А. Процеси семантичної деривації в лексиці сучасної української літературної мови (на матеріалі неологізмів 70-90-х років ХХ ст.). – Автореф. дис. ... канд.філол.наук. – К., 1999; Markowski A. Jawne i ukryte powsze zapożyczenia leksykalne w mediach // Język w mediach masowych. / Pod red. J.Bralczyka i K.Mosiółek-Kłosińskiej. – Warszawa: Upowszechnianie Nauki-Oświata “UN-O”, 2000. – S. 96–111; Струганець Л.В. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття. – Тернопіль: Астон, 2002; Мазурик Д.В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-і роки ХХ ст.). – Автореф.дис. ... канд.філол.наук. – Л., 2002; Стишов О.А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2003; Мінчак Г.Б. Конотативна семантика сучасних ідеологічно забарвлених номінативних одиниць (на матеріалі української преси 90-х років ХХ століття). – Автореф. дис. ... канд.філол.наук. – К., 2003; Клименко Н. Основні словоскладання у процесах номінації сучасної української мови // Українська мова. – 2003. – № 3–4. – С.83–105; Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А., Кислюк Л.П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008; Таран А. Конкурування номінацій у сучасній українській літературній мові: тенденції стабілізації нової лексики. – Черкаси: Вид. Чабаненко Ю., 2011; Навальна М. Динаміка лексикону української періодики початку ХХІ століття. – К.: Ін-т укр. мови; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011.

а також в різних продуктах реалізації системи мови у мовній практиці, мовній діяльності сучасного українського суспільства – усних і письмових текстах різних функціональних стилів. Отже, оновлення слова – *лексичні інновації* (*неологізми, неолексеми*) – відкриває перспективи для виявлення нового в його написанні: *неографізмів* (*орфографічних новацій*), формальній: *морфемні й словотвірні інновації* (*нові морфемні основи, форманти, словотвірні моделі*) і семантичній структурі: *семантичні інновації* (*нові значення, нові слова-значення, неосемантизми*). Крім того, через слово дослідник дістає змогу виходити на нижчі щаблі мовної системи (морфемний і фонологічний) унаслідок аналізу морфемної або фонемної структури слова й визначення *нових морфем* чи *фонем* у складі слова, наприклад, у новотворах на заміну кальок, блокованих сучасною словотвірною нормою української мови (*мітингувальник* замість *мітингуєчий*) чи нових запозичень на взір *клонмейкер* і пор. *букмекер* (з англ. *taker* «виробник, виготівник»), засвідчене в 1932 р. в «Словнику чужомовних слів» І. Бойків, О. Ізюмова, Г. Калишевського і М. Трохименка.

Слово стає відповідним пунктом для аналізу змін і на вищих щаблях системи мови – синтаксичному та семантичному. Їх вдається виявити завдяки вивченню синтагматичних (сполучувальних) властивостей слова і встановленню *синтаксичних інновацій* (*нових словосполук*) з ним. Зрештою, саме слово найоперативніше реагує на потреби мовної практики в означуванні нових явищ, реалій, понять дійсності, виявляє нові оцінки мовцями вже відомих об'єктів, їх динамічних і статичних ознак. Ці зміни виявлено у *стилістичних інноваціях*. Завдяки стрижневому статусу слова в системі мови вивчення лексичних інновацій акумулює всі результати оновлення певної вже відомої одиниці номінації-складника лексику або всі засоби творення нової одиниці не тільки номінації, а й предикації, побудови за участю слова нового судження. Не можна не погодитися з російським дослідником М.О. Кронгаузом, який, доводячи роль слова в пізнанні й осмисленні змінюваного світу, стверджує, що ми запам'ятовуємо не об'ємні поняття, а окремі слова, свого роду ярлики для різноманітних явищ і саме ці ярлики зберігаємо в своїй пам'яті, суспільній чи індивідуальній. Такі слова, на його думку, становлять «одиниці зберігання подій у нашій пам'яті і діють як спалахи, що вмить висвітлюють ці події»².

У сучасній україністиці створено вже низку спеціальних *словників нової лексики*³, або *неологічних словників*. Усі вони мають *диференційний* характер, тобто описують форму, семантику й функційні властивості окремих нових слів, які з'явилися в українській мові за певний часовий відтинок. Мета цих словників – вирізнити лексику, якої раніше, до початку ХХІ ст., не було в українському

² Кронгауз М.А. Русский язык на грани нервного срыва. – М.: Языки славянской культуры, 2008. – С.270 і далі.

³ Віняр Г.М., Шпачук Л.Р. Словник новотворів української мови кінця ХХ століття. – Кривий Ріг. – 2002. – Вип.2; Мазурик Д. Нове в українській лексиці: Словник довідник. – Л.: Світ, 2002; Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (1983-2003): Словник. – Х., 2004; Нелюба А., Нелюба С. Лексико-словотвірні інновації (2004-2006): Словник. – Х.: Майдан, 2007; Лексико-словотвірні інновації (2007): Словник / К.Коротич, С.Лук'яненко, А.Нелюба та ін.; за ред. А.Нелюби. – Х.: ХІФТ, 2009; Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (2008-2009): Словник. – Х.; Харків. іст.-філол. тов-во, 2010; Нові слова та значення: словник; уклали: Л.В. Туровська, Л.М. Василькова. – К.: Довіра, 2008; Балог В.О., Лозова Н.С., Тищенко Л.О., Тищенко О.М. Нові й актуалізовані слова та значення. Словникові матеріали (2002-2010). – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010; Словотворчість незалежної України. 1991-2011: Словник / Укладач А. Нелюба. – Х.: Харків. іст.-філол. тов-во, 2012.

лексиконі. Проте накопичення в диференційних неологічних словниках уже достатньо показового масиву нових номінацій закономірно ставить завдання створення й іншого типу словників нової лексики – *інтегральних*⁴. Їхнє призначення – описати не окремі нові слова, а групи таких слів, зв’язані спільними ознаками форми, семантики чи уживання в мовній практиці, а отже, змоделювати розвиток тих чи тих нових найменувань у мовній діяльності сучасного українського суспільства, їх функціонування в текстах та в системі мови.

Пропонована праця є першою в українській лексикографії спробою створити інтегральний словник нової лексики ідеографічного типу. Наскільки можна судити з приступної нам літератури з неології та неографії⁵, таких словників ще не укладено для інших слов’янських і неслов’янських мов. Мета Словника – описати нову українську лексику, що виявляє системотвірні ознаки, здатність до творення лексичних об’єднань: словотвірних гнізд і рядів, синонімічних рядів, антонімічних опозицій (пар або тріад), демонструє широкий спектр словосполук, а отже, виявляє розгалужені парадигматичні, синтагматичні й епідигматичні (дериваційні) відношення в тексті та в системі мови. Така лексика виказує ознаки усталення в мовній свідомості носіїв української мови та в мовній діяльності сучасного українського суспільства, а засоби її творення можна вважати активними ресурсами сучасної української номінації. Словникова форма подання нової лексики дає змогу унаочнити її властивості й удоступнити зібрані матеріали не лише для науковців, а й для широкого кола зацікавлених читачів, які професійно працюють зі словом – викладачів, журналістів, редакторів. За слушним висловом Ю.М. Караулова, «словник стає метою і підсумком дослідницької праці над тією чи іншою проблемою, ніби «відповіддю» на певне лінгвістичне завдання»⁶.

Джерельна база Словника

За точку відліку у вивченні нової української лексики і формуванні реєстру Словника обрано 1991 р. як рік створення незалежної Української держави з новими можливостями функціонування та розвитку в ній української мови. Як еталон для зіставлення й виділення масиву нових слів у розпоря-

⁴ Карпіловська Є.А. Динаміка сучасної української мови в словниках нового покоління (проект серії словників нової української лексики) // Українська мова. – 2004. – № 3. – С. 3–29; Карпиловская Е.А. Интегральный подход к моделированию динамики современного украинского лексикона // Грани слова. Сб. науч. статей к 65-летию проф. В.М. Мокиенко. – М.: ООО «Издательство ЭЛПИС», 2005. – С.293-299.

⁵ Martincová O. Obecná charakteristika lexikografického přístupu k neologizmům // Słowotwórstwo/ Nominacja / Red. nauk. I. Ohnheiser. – Opole: Uniw. Innsbruck; Uniw. Opolski, 2003. – S.34-35; вона ж. Neologizmy v pohledu západoslovanské a jihoslovanské lexikografie // Там же. – S.35-39; Belentschikow R. Неологизмы и одноязычная лексикография русского языка // Там же. – С.39-43; вона ж. Двужычная неаграфія рускаго языка // Там же. – С.43-46; Procesy innowacyjne w językach słowiańskich / Red. nauk. Z. Rudnik-Karwatowa. – Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, 2003; Przejawy internacjonalizacji w językach słowiańskich / Red. nauk. E. Koriakowcewa. – Siedlce: Wyd. Akademii Podlaskiej, 2009; Новые явления в славянском словообразовании. Система и функционирование: Докл. XI Междунар. науч. конф. Комиссии по славянскому словообразованию при Междунар. комитете славистов (Москва, 24-26 марта 2009 г.) / Под ред. Е.В. Петрухиной. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2010; Творба речи и њени ресурси у словенским језицима: Зборник радова са четрнаесте међунар. науч. конф. Комисје за творбу речи при Међ. комитету слависта (Београд, 28-30 маја 2012) / Главни уредник Рајна Драгићевих. – Београд: Филолошки факултет, Универзитет у Београду, 2012.

⁶ Караулов Ю.Н. Лингвистическое конструирование и тезаурус литературного языка. – М.: Наука, 1981. – С.42.

дженні укладачів є достатньо показовий корпус українських слів, зафіксованих у словниках радянської доби, тобто виданих до 1991 р. Це – реєстр комп'ютерного морфемно-словотвірного фонду (МСФ) української мови, створеного у відділі структурно-математичної лінгвістики Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України протягом 1988-1991 рр. і поповнюваного до сьогодні. З 2011 р. цей колектив працює в Інституті української мови НАН України, де й перебуває нині фонд. Реєстр МСФ сформовано за 5-ма авторитетними й різнотипними словниками сучасної української мови, виданими протягом 1970-1989 рр.: 1) академічним тлумачним «Словником української мови» в 11-ти томах (1970-1980) (СУМ); 2) словником-довідником І.Т. Яценка «Морфемний аналіз» у 2-х томах (1980-1981), 3) «Частотним словником сучасної української художньої прози» у 2-х томах за редакцією В.С. Перебийніс (1981), 4) «Словником іншомовних слів» за редакцією О.С. Мельничука (1974, 1-е видання) та 5) «Словником-довідником з правопису та слововживання» С.І. Головащука (1989). На сьогодні реєстр МСФ налічує понад 170 тис. слів з відомостями про їх морфемну будову, частиномовну належність, кількість значень і абсолютну частоту вживання у півмільйонному корпусі художніх прозових текстів⁷.

За основу моделювання стану оновлюваних ділянок українського лексикону, змін в його системній організації та реалізації у текстах різних функціональних стилів і сфер уживання української мови правила матеріали комп'ютерного фонду інновацій у сучасній українській мові (КФІ), який автори Словника з 2006 р. формують за даними українськомовних друкованих, електронних і інтернет-видань, науково-популярними, офіційно-діловими й навчальними текстами, ресурсами українського сектору Інтернету (Укрнету), а також за реєстрами нових українських загальномовних, термінологічних і спеціальних, неологічних, словників, записами усного мовлення (теле- і радіопередач). На сьогодні фонд налічує понад 20 тис. контекстів уживання близько 10 тис. нових найменувань. У спеціальній параметризованій базі КФІ нові слова описано за їх формальними, семантичними та функційними властивостями⁸.

Словник зорієнтовано на якомога повніший показ функціонування нової лексики в сучасній українськомовній практиці, тому ілюстрації до статей добиралися з метою відображення спектру поширення тієї чи тієї номінації в різних функціонально-стильових різновидах сучасної української мови. Географія використаних джерел охоплює всю Україну: Київ, Вінниця, Дніпропетровськ, Донецьк, Житомир, Запоріжжя, Івано-Франківськ, Луганськ, Львів, Луцьк, Миколаїв, Одеса, Полтава, Рівне, Сімферополь, Суми, Тернопіль, Ужгород, Харків, Херсон, Хмельницький, Черкаси, Чернівці, Чернігів та інші міста і селища, а також українську діаспору в Казахстані, Польщі, Португалії, Росії, Словаччині, США. Широта спектру вживання нового на-

⁷ Докладніше про реєстр і фонд у цілому див.: Клименко Н.Ф., Карпіловська С.А. та ін. Морфемно-словотвірний фонд української мови як дослідницька та інформаційно-довідкова система // Мовознавство. – 1990. – № 6. – С.41–50; Klymenko N.F., Karpilovska E.A. Computer Morpheme-Word-Formative Database of the Ukrainian Language and Its Applications // Journal of Quantitative Linguistics. – 1994. – Vol.1. – № 2. – P.113–131; Карпіловська С.А. Вступ до прикладної лінгвістики: Комп'ютерна лінгвістика. – Донецьк: Юго-Восток, 2006. – С.96-104.

⁸ Докладніше про будову й можливості використання комп'ютерного фонду інновацій в українській мові див.: Карпіловська С.А. Тенденції розвитку сучасного українського лексикону: чинники стабілізації інновацій // Українська мова. – 2007. – № 4. – С. 3–15; 2008. – № 1. – С. 24–35.

йменування – від різноманітних форм сучасної інтернет-комунікації (блоги, чати, форуми, соціальні мережі, дошки оголошень, мережна реклама та пошта тощо) до урядових документів і творів художньої літератури – є доказом його значущості для свідомості українських мовців, а отже, й свідченням міри стабілізації такої нової назви в текстах і в системі сучасної української мови. Такі сучасні функціональні стилі української мови, як мова блогів, форумів, чатів в Інтернеті, насичені експресивно-оцінною лексикою, оскільки такі повідомлення стосуються актуальних подій у житті українського суспільства, осіб, які своєю діяльністю викликають неоднозначне ставлення до себе. Таку стилістично заряджену лексику взято до уваги в Словнику, якщо вона виявляє активні тенденції вживання описуваних ресурсів номінації і не порушує чинні норми літературної української мови. Слова-покручі, обценну лексику, стилістично знижені жаргонізми, все, що Л. Ставицька влучно означила назвою «українська мова без табу», до Словника не вміщено. Для неї існують інші типи словників⁹. Пропонований Словник зорієнтовано на опис ресурсів для спілкування за нормами української літературної мови і правилами поведінки сучасного вихованого й освіченого українця. Автори Словника основним своїм завданням поставили з'ясування перспектив дібраної лексики поповнити словниковий фонд української літературної мови, а отже, виділити ті нові слова, які заслуговують на поглиблене професійне вивчення й кодифікацію в нових нормативних словниках української мови. Статті Словника унааявнюють параметри форми, семантики та функціонування нових слів, які укладачі пропонують для їхнього вивчення.

Критерії формування реєстру Словника

Українська мова використовує різні ресурси й способи для найменування нових явищ або понять. За походженням нові одиниці можуть бути питомими, ґрунтуватися на власних ресурсах номінації, або запозиченими (*ново-* чи *неозапозичення*), використовувати ресурси номінації інших мов, адаптуючи їх до норм української літературної мови. За характером оформлення нового в слові розрізняють *новотвори*, *неосемантизми* (*нові слова-значення*) та *неографізми* (*орфографічні новації*). Нові номінації можуть бути повністю або частково новими. *Повні* (*абсолютні*) *інновації* мають цілком нову форму й значення, як, наприклад, нові запозичення *інтернет*, *піар*, *SMS* та ін. *Часткові* інновації виявляють нові компоненти у формі або семантиці слів, уже наявних в українській мові, як новотвори *клонувати*, *прем'єрка* (твірні для них одиниці *клон* і *прем'єр* українські словники зафіксували до 1991 р.) або неосемантизми *прозорий* «законний, чесний», *рейдер* «загарбник, нападник» (ці слова в інших значеннях також уже функціонували в українській мові).

Проте до реєстру Словника відібрано не окремі прості слова, а саме ті інновації, які стали активним ресурсом сучасної української номінації: 1) *нові запозичення*, або *новозапозичення* (*неозапозичення*) на зразок *інтернет*, *SMS*

⁹ Пиркало С. Перший словник українського молодіжного сленгу / За ред. Ю. Мосенкіса. – К.: ВППОЛ, 1998; Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови. – К.: Критика, 2003; вона ж. Український жаргон. – К.: Критика, 2005; вона ж. Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників. Обценізми, евфемізми, сексуалізми. – К.: Критика, 2008.

(СМС) (умовно позначені НЗ¹⁰); 2) *нові значення слів*, або *неосемантизми* на зразок *сірий, простір* (умовно позначені НС) та 3) *активізовані уже наявні слова* на зразок *держава, партія* (умовно позначені АК). У статтях до цих одиниць-активних ресурсів сучасної української номінації вміщено *нові похідні слова*, або *новотвори* на зразок *інтернетівець, інтернет-комунікація, по-сірому, інтернет-простір, державотворення* (умовно позначені НТ).

Як реєстрові одиниці Словника подано також компоненти слів – словотворчі форманти (основи або афікси), які виявляють активність у сучасній українській номінації, на кшталт префіксів **анти-, контр-, не-** або основ **біля-, навколо-, євро-**. Такі компоненти слів, як і слова, можуть бути питомими чи запозиченими, новими і вже відомими. Введення до реєстру Словника словотворчих формантів відображає незмінно провідну роль словотворення в оновленні лексику української мови. Навіть побіжний огляд реєстрів українських неологічних словників дає підстави твердити, що на 1 непохідне слово, яке позначає поняття, важливе для свідомості сучасних мовців, припадають в середньому 4-5 похідних, а для так званих «ключових слів доби», що, за влучним висловом О.А. Земської, перебувають «у фокусі соціальної уваги»¹¹, кількість новотворів може сягати 100 і більше одиниць. Провідна роль словотворення у поповненні сучасного українського лексику доводить збереження типологічних рис української мови як мови флективної з перевагою синтетизму в її номінації¹². Реєстр Словника налічує 82 одиниці (слова або словотворчі форманти), довкола яких об'єднано 2027 нових і актуалізованих слів та 1852 словосполуки з ними.

Активність ресурсу номінації – слова чи його складника (афікса або основи) – згідно із загальноприйнятими визначеннями¹³ розуміємо як його здатність творити нові найменування. Така здатність ресурсів у мовній діяльності спільноти впродовж певного часового проміжку може виявлятися різною мірою. На основі аналізу нової лексики, засвідченої словниками та текстами періоду незалежності, виділяємо *стабільну, набуту (активізація), втрачану (пасивізація)* та *втрачену*. До реєстру Словника відібрано ресурси з трьома описаними вище типами активності: *стабільною, набутою (активізація)* і *втраченою (пасивізація)*. Важливим для вивчення активності ресурсів є і чинник тривалості їх активності в часі. Період вияву, зокрема, набутої активності може бути коротким, охоплювати кілька років і менше. Прикладом можуть слугувати подані в Словнику слова-неосемантизми *майдан* і *помаранчевий, оранжевий* в їх нових суспільно-політичних значеннях. Пік словотворчості за їх участю припадає, як доводять тексти, на 2004-2007 роки. На сьогодні номінації, утворені на їх основі, перетворилися на так зва-

¹⁰ Список умовних позначень у форматі статті див. у кінці передмови.

¹¹ Земская Е.А. Активные процессы современного словопроизводства // Русский язык конца XX столетия (1985-1995) / Под ред. Е.А. Земской. – М.: Языки рус. культуры, 2000. – 2-е изд. – С.92.

¹² Вихованець І.Р. Синтетизм // Українська мова: Енциклопедія. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2007. – Вид. 3-є, зі змінами і доповн. – С.619.

¹³ Клименко Н.Ф. Морфемі активність // Українська мова: Енциклопедія. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім.М.П. Бажана, 2007. – Вид. 3-є. – С.392; Активность словообразовательного типа // Энциклопедический словарь-справочник лингвистических терминов и понятий. Русский язык: в 2 т. / А.Н. Тихонов, Р.И. Хашимов, Г.С. Журавлева и др. / под общ. ред. А.Н. Тихонова, Р.И. Хашимова. – Т.1. – М.: Флинта; Наука, 2008. – С.504; Активность словообразовательной модели // Там же. – С.504-505.

ні «слова-свідки»¹⁴ доби, певних історичних подій у житті України. У таких словах, як влучно зазначає І.Б. Левонтина, «як у краплі води видно історико-культурну ситуацію» і, вдивляючися в такі слова, «можна багато розповісти про добу». Вважаємо вміщення в Словнику такої лексики принципово важливим для показу характеру взаємодії динаміки сучасного українського суспільства (соціодинаміки) і динаміки сучасної української мови (її лінгводинаміки) як невіддільного складника життя суспільства в цілому й кожного його члена. Сплеск словотворчості на базі таких «ключових слів доби» виявляє найактивніший і найстабільніший ресурс способів, моделей і засобів найменування певних понять і явищ в українській мові.

Зорієнтування Словника на аналіз активних ресурсів сучасної української номінації зумовило увагу укладачів до явища конкурування різних способів та засобів номінації в означенні того самого поняття. З цією метою до реєстру було введено групи таких конкурентних ресурсів, залучених до вербалізації спільних понять, наприклад, крім нового запозичення *інтернет*, в реєстрі подано його редуковані варіанти *інет* та *нет*, а також питоме слово *мережа* в його новому значенні, стосовному об'єднання комп'ютерів. Так само, крім активізованих префікса **поза-** та основи **навколо-**, вміщено нові форманти **біля-**, **довкола-** і **коло-**. Аналіз таких конкурентів за показниками їх функціонування в тексті та в системі мови дає змогу на надійному підґрунті визначити їх пріоритети в активно поповнюваних поняттєвих полях сучасної української мови і завдяки цьому з'ясувати тенденції розвитку її когнітивного простору в нових суспільно-політичних обставинах побутування.

Будова Словника

Пропонована праця належить до пояснювальних словників ідеографічного типу. Реєстрові одиниці впорядковано за абеткою. Одиниці реєстру, що позначають спільне поняття, пов'язано перехресними відсиланнями (відсильна формула *Див. +* одиниця (одиниці) реєстру, виділені жирним шрифтом, у кінці статті).

Стаття Словника складається з реєстрової одиниці та пояснень до неї. Об'єктом пояснення є одиниця реєстру, яка становить заголовок статті. Пояснювальна частина уявляє функціональний потенціал реєстрової одиниці – активного ресурсу сучасної української номінації – в тексті як результаті сучасної української мовної практики і в системі мови як результаті наукового вивчення й осмислення мовної практики. Тут читачі знайдуть відомості про можливі варіанти написання слів, хронологію їхнього вживання в текстах, їхнє значення, здатність утворювати нові словосполуки й слова, вступати з іншими словами й словосполуками у відношення синонімії, антонімії, омонімії, брати участь в уточненні поняття (утворювати видові назви, або гіпоніми) чи в його узагальненні (співвідноситися з родовими назвами, або гіперонімами). *Функціональний потенціал ресурсу номінації* визначаємо як сумарний показник кількості та якості його парадигматичних, синтагматичних, епідигматичних (дериваційних) відношень з іншими ресурсами, старими й новими, в тексті і в системі мови¹⁵.

¹⁴ Левонтина І.Б. Слова-свидетели // Мова тоталітарного суспільства. – К.: Центр близькосхідних досліджень, 1995. – С.94.

¹⁵ Карпіловська Є.А. Функціональний потенціал конкурентних моделей словотворен-

Реєстрова одиниця та пояснення до неї формують окремі зони статті Словника. Усього передбачено 7 зон:

1. Реєстрова одиниця. До неї подано відомості про тип такого ресурсу номінації: **АК** (актуалізована й активізована одиниця; **НЗ** – нове запозичення, **НС** – неосемантизм, нове слово-значення і **НТ** – новотвір, нове похідне слово), варіанти написання слова чи слів і словосполук, утворених на базі такого ресурсу: з великої чи з малої літери, в лапках чи без лапок, разом, окремо чи через дефіс в структурі складних слів – композитів і юкстапозитів, кирилицею чи латиницею, а також про часові межі (хронологію) фіксації номінацій з таким ресурсом у джерелах укладання Словника. Для актуалізованих й активізованих реєстрових одиниць (**АК**) подаємо за нашими матеріалами найранішу дату їх фіксації у словниках до 1991 р. або свідчення їх функціонування в попередніх часових станах української мови, зокрема подаємо відомості про походження певних словотворчих формантів з «Етимологічного словника української мови» / Гол. ред. О.С. Мельничук. – К.: Наук. думка, 1982-2012. – Т. I-VI). За граничну межу такої часової перспективи віддалення ресурсу від сьогоденної мовної практики обираємо фіксацію слова з ним у «Малорусько-німецькому словарі» у 2-х томах Є. Желехівського і С. Недільського (Львів, 1886).

2. Граматична інформація (грам). Відомості про відмінювання реєстрової одиниці-слова подано за «Граматичним словником української літературної мови, Словозміна» (К., 2011), який уклали співробітники Інституту української мови НАН України¹⁶. Для уже відомих слів вміщено лише модель парадигми їхнього відмінювання, для нових слів – саму таку парадигму. У цій зоні словника вміщено також інформацію про такі нові явища в граматичній семантиці слів, як-от: 1) розширення парадигми їх відмінювання, наприклад, для іменників – уживання в сучасних текстах у формах множини з можливими змінами в їхньому значенні; 2) здатність до переходу в інші частини мови, зокрема, для прикметників – здатність до субстантивзації. Для реєстрових одиниць-словотворчих формантів (префіксів, суфіксів та основ складних слів) значення подаємо на підставі аналізу їх уживання в новій лексиці. Окрему увагу звернено на зміни в їх категорійному словотвірному значенні, сполучуваності з твірними основами слів та іншими засобами словотворення.

3. Дефініція нова (дефн). Подаємо її за словниками української мови, виданими після 1991 р., або, у разі відсутності реєстрової одиниці в таких словниках, – за текстами згаданого вище комп'ютерного фонду інновацій в українській мові (КФІ). Атрибуція дефініцій засвідчує рівень закорінення нового значення у мовній свідомості сучасних українців: фіксація у текстах – рівень мовної практики, фіксація у словниках – рівень системи мови, мовної практики, осмисленої професіоналами-мовознавцями.

ня: параметри стабільності похідних // Функциональные аспекты словаутварення: Докл. IX Міжнар. навук. канф. Камісії па славянскаму словаутваренню пры Мыжнар. камітэце славістаў (Мінск, 9-14 кастрычніка 2006 г.). – Мінск: ВТАА «Права і эканоміка», 2006. – С.92-101.

¹⁶ Критська В.І., Недозим Т.І., Орлова Л.В., Пуздирева Т.К., Романюк Ю.В. Граматичний словник української літературної мови. Словозміна: Близько 140 000 слів / Відп. ред. Н.Ф. Клименко. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011.

4. Дефініція стара (дефс). Таку дефініцію подаємо за словниками української мови, виданими до 1991 р. Для неосемантизмів, якщо вони спираються на значення, уже зафіксоване в словниках до 1991 р., подаємо лише таке базове значення. Якщо ж неосемантизм не пов'язаний з уже засвідченою семантичною парадигмою реєстрового слова, дефініції, уже наявні в словниках до 1991 р., вміщуємо повністю.

5. Синтагматичні відношення реєстрової одиниці (синтагм).

6. Парадигматичні відношення реєстрової одиниці (парадигм).

7. Епідигматичні (дериваційні) відношення реєстрової одиниці (епідигм).

Для всіх одиниць Словника обов'язково заповненими є зони **1. Реєстрова одиниця** і **3. Дефініція нова**. Для одиниць реєстру-слів обов'язковими є також зони **2. Граматична інформація** і **5. Синтагматичні відношення реєстрової одиниці**, для одиниць реєстру-словотворчих формантів – зона **7. Епідигматичні (дериваційні) відношення реєстрової одиниці**. Інші зони наповнюються відомостями залежно від матеріалів мовної практики, що засвідчують активність такого ресурсу номінації в сучасній українській мові. В окремих статтях з розробленого повного формату подано лише зони з інформацією. Кількість заповнених необов'язкових (додаткових) зон і засвідчує міру активності ресурсу номінації, описуваного в статті. Модель опису нової лексики, втілена в корпусі Словника, гнучка: у разі появи нових похідних слів або нових словосполук за участю описуваних ресурсів номінації, до їхніх статей можна додавати відповідні зони.

Оскільки Словник зорієнтовано на моделювання продуктів сучасної українськомовної практики, лексики, яка ще великою мірою не потрапила до реєстрів нормативних українських загальномовних словників, за точку відліку для з'ясування функціонального потенціалу реалізованих у мовній практиці ресурсів було обрано аналіз синтагматичних відношень реєстрових одиниць, або потенціал їхнього функціонування в тексті.

Зони статті Словника, присвячені опису відношень реєстрової одиниці в тексті та в системі мови, мають підзони, які подають відомості про окремі типи таких відношень, про різновиди синтагматичних, парадигматичних та епідигматичних (дериваційних, словотвірних) об'єднань, які формуються за участю описуваного ресурсу номінації.

Зона 5 – синтагм – містить 4 підзони: **5.1. з А** (лат. *attributum* «означення») – сполуки з прикметником (займенником, числівником, дієприкметником); **5.2. з N** (лат. *nomen* «ім'я») – сполуки з іменником; **5.3. з V** (лат. *verbum* «дієслово») – сполуки з дієсловом (предикатом), **5.4. з Adv** (лат. *adverbium* «прислівник») – сполуки з прислівником і **5.5. з P** (лат. *particula* «частка») – сполуки з часткою. Тип словосполуки визначаємо залежно від частиномовної належності слова, поєднуваного з реєстровою одиницею.

Для прикметників, що виявляють здатність до субстантивзації, в зоні **5.2.** передбачено підзони **5.2.1. атрибут** – у функції означення і **5.2.2. субстант** – у функції підмета або додатка; в зоні **5.3.** передбачено підзони **5.3.1. підмет** і **5.3.2. присудок**. Синтагматичні відношення встановлюємо між словами, тобто зона **5** описує так званий зовнішній синтаксис реєстрової одиниці-слова. Опису синтагматики в межах слова, відношень між його складниками – мор-

фемами або сукупностями морфем (основами), тобто так званого внутрішнього синтаксису, слугує зона 7 (див. далі).

Зона 6 – парадигм – має 5 підзон: **6.1. Синоніми** (у свою чергу, з підзоною **6.1.1. Синоніми-конкуренти** для реєстрових одиниць, здатних побутувати в однакових внутрішньослівних і міжслівних оточеннях, тобто сполучатися з тим самим словом або складником слова); **6.2. Антоніми** (з **мезонімами**); **6.3. Гіпоніми**, **6.4. Гіпероніми**, **6.5. Омоніми**. Як гіпероніми, або родові назви передусім виділяємо слова, використані для опису реєстрових слів у їхніх дефініціях у сучасних пояснювальних словниках. Наприклад, для гіпоніма, або видової назви *інтернет* як гіпероніми виділено слова *мережа*, *об'єднання* з огляду на його усталену дефініцію «глобальна комп'ютерна мережа: об'єднання регіональних і локальних комп'ютерних мереж».

Зона 7 – епідигм – налічує 3 основні підзони: **7.1. афікс** – афіксальні прості похідні, **7.2. складел** – складні слова і **7.3. гра** – мовна гра (каламбурне словотворення). Кожна з цих підзон також може мати підзони залежно від типу словотворчого форманта або техніки словотворення: **7.1.1 суфікс** – суфіксальні похідні, **7.1.2. префікс** – префіксальні похідні, **7.1.3. конфікс** – конфіксальні (префіксально-суфіксальні) похідні, **7.1.4. усіч** – усічення (безафіксне словотворення) і **7.1.5. універби**; **7.2.1. комп** – композити (основоскладання) (з підзонами **7.2.1.1. початок** – реєстрова одиниця або похідні з нею в початковій позиції в слові, **7.2.1.2. кінець** – реєстрова одиниця або похідні з нею в кінцевій позиції в слові і **7.2.1.3. серед** – реєстрова одиниця або похідні з нею в серединній позиції в слові), **7.2.2. юкст** – юкстапозити (словоскладання) (з підзонами **7.2.2.1. початок** – реєстрова одиниця або похідні з нею в початковій позиції в слові та **7.2.2.2. кінець** – реєстрова одиниця або похідні з нею в кінцевій позиції в слові); **7.2.3. абр** – абрєвіатури з підзонами: **7.2.3.1. букв** буквені з підзонами **7.2.3.1.1 афікс**, **7.2.3.1.1.1. суфікс**, **7.2.3.1.1.2. префікс**), **7.2.3.2. звук** – звукові, **7.2.3.3. склад** – складові (складноскорочені слова) і **7.2.3.4. міш** – мішані) та **7.2.4. телескоп** – телескопічні похідні; **7.2.4.1. початок** – реєстрова одиниця або похідні з нею в початковій позиції в слові і **7.2.4.2. кінець** – реєстрова одиниця або похідні з нею в кінцевій позиції в слові.

У підзонах зони 7 арабськими цифрами виділяємо похідні різних ступенів похідності (тактів словотворення). Наприклад, у зоні **7.1.1.** в статті до прикметника *мобільний* суфіксальні похідні від його субстантивата *мобільний*, створеного на базі словосполуки *мобільний телефон*, подаємо так: 1) (I ступінь похідності) *мобіллка*; 2) (II ступінь похідності) *мобілочка*. Якщо похідні, пов'язані мотиваційними відношеннями, утворено різними способами і вони потрапили до різних підзон, додаємо до них відсилання, напр.: прикметник *антикризовий* є конфіксальним похідним від іменника *криза* і його вміщено в статті до префікса **анти-** в складі підзони **7.1.3.** Натомість іменник *антикризовик* і прислівник *антикризово* є суфіксальними похідними від цього прикметника і їх уміщені в підзоні **7.1.1.**

До слів і словосполук у зонах **5-7** додано ілюстрації. Для ресурсів, яким властиве конкурування, в кінці статті подані відсилання до інших конкурентів, уміщених у реєстрі Словника. Якщо нові слова чи складники слів, уміщені в зонах статті, є в інших статтях Словника, їх виділено напівжирним шрифтом.

Наповнення зон залежить від типу ресурсу – заголовної одиниці статті: слова чи його складника (основи або афікса). Опис слова спрямовано на виявлення його відношень з іншими словами, натомість опис основ чи афіксів – на опис їхніх відношень з іншими складниками нових найменувань. З огляду на це в статтях до основ та афіксів відсутні відомості в зоні 5. Різняться в цих статтях і способи подання дефініції ресурсів. На відміну від слова, для якого вказано його лексичне значення, для основ чи афіксів за морфемними і словотвірними словниками подано їхнє категорійне чи розрядне словотвірне значення.

Усі однослівні (прості афіксальні, складні слова) та кількаслівні (слово-сполуки) номінації, уміщені в статтях Словника, зведено в окремих **Індексі слів** і **Індексі словосполук**, які слугують путівниками в його корпусі і дають можливість читачеві знайти окремі номінації в складі статей Словника. Матеріал в Індексах об'єднано довкола заабеткованих реєстрових одиниць-заголовків відповідних статей. Слова в таких об'єднаннях розміщено за абеткою. Нетранслітеровані запозичення латиницею вміщено після номінацій кирилицею. **Індекс словосполук** упорядковано за інверсійним принципом: як реєстрову одиницю подано заголовне слово статті Словника в складі певної сполуки, наприклад, словосполуку *інформаційний простір* в **Індексі словосполук** вміщено у формі *простір інформаційний*. До Індексів введено лише лексику, не засвідчену в словниках, виданих до 1991 р.

До корпусу Словника додано перелік умовних скорочень у форматі статей, а також умовних скорочень назв джерел ілюстрацій, дібраних з газет, журналів, науково-популярних і навчально-довідкових видань, урядових документів, творів сучасної художньої літератури, українськомовних Інтернет-ресурсів.

Призначення Словника

Словник має своїм завданням описати спектр дії активних ресурсів сучасної української номінації, показати нові найменування, створені за допомогою цих ресурсів, в їх відношеннях з іншими словами, новими і вже відомими, у тексті і в системі мови, встановити здатність таких ресурсів – нових або оновлених чи активізованих слів і словотворчих формантів (основ та афіксів) – формувати нові словосполуки, утворювати нові чи поповнювати вже наявні синонімічні ряди, антонімічні, гіперо-гіпонімічні об'єднання, словотвірні гнізда або ряди. Інтегральний підхід до моделювання нової лексики в Словнику унаслідок в когнітивному просторі сучасної української мови стан вербалізації нових понять та дальшої вербалізації понять, уже відомих, створює основу для визначення ступеня й характеру усталення нових номінацій у мовній практиці і в системі мови, а внаслідок цього – дає можливість з'ясувати активність і продуктивність ресурсів, за допомогою яких такі нові номінації створено. Матеріали Словника, подаючи картину функціонування в сучасній українській мовній практиці нових найменувань у складі певних поняттєвих полів, можуть слугувати надійним підґрунтям для системного оновлення реєстрів загальнономовних тлумачних і аспектичних словників, підготовки нових теоретичних і практичних граматик української мови та нової редакції українського правопису. Формати статей Словника, створені для різних типів ресурсів номінації, можна використовувати в лексикографії як нові моделі

для збирання та опису лексики і побудови лексичних картотек нового типу – картотек «портретів» слів. Нова лексика, яка з'явилася в українській мовній практиці за роки незалежності, підтверджує впевненість авторів Словника в тому, що, попри всі труднощі, українська мова живе, діє, розвивається, відповідаючи на нові потреби українського суспільства й зберігаючи самобутність української словотворчості. Автори щиро сподіваються, що матеріали пропонованого Словника дадуть його читачам переконливі докази цього висновку.

Над словником працювали:

Є.А. Карпіловська (загальне редагування, передмова, *білий, біля-, версія, вертикаль, вимір, довкола-, інет, Інтернет, коло-, контекст, коридор, майдан, мережа, месидж/меседж, мобільний, навколо-, не-, нет, новини, ньюс-/нюз-, оранжевий, пакет, партія, після-, поза-, помаранчевий, пост-, продукт, простір, проти-, світ, сірій, SMS/СМС/есемес, структура, формат*); **Л.П. Кислюк** (*держава, ЗМІ/ЗМІК/ЗМК, медіа*), **Н.Ф. Клименко** (*анти-, контр-, поле*); **В.І. Критська** (*альтернатива, альтернативний, альтернувати, альянс, атлантист, атлантичний, біо-, бруд, еко-, екологізація, екологічний, екологія, євроатлантичний, зелений, мер, муніципальний, НАТО, нетрадиційний, органічний, ринок, традиційний, традиція, чистий*); **Т.К. Пуздирєва** (*бізнес, євро¹⁻², -ець/-сць/-івець/-овець*); **Ю.В. Романюк** (*арт-, артикулювати, артхауз/артхаус, гламур, глянець, з-/с-, за-, кіно-, мода, по-, рейдер, рок, тур, фешн, шоу*); **усі автори** (*Індекс слів, Індекс словосполук*)

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ У ФОРМАТІ СТАТТІ

Авт. – автори (біля вставок в ілюстраціях)

АК – актуалізована одиниця

атрибут – у функції означення

афікс – афіксальні прості похідні

відм. – відмінюване слово

грам – граматики

д. – дієслово

дефн – дефініція нова

дефе – дефініція стара

епідигм – епідигматика (внутрішній синтаксис)

жарг. – жаргонне

і. – іменник

ірон. – іронічне

мн. – множина

невідм. – невідмінюване слово

НЗ – нове запозичення

НС – неосемантизм, нове значення слова

НТ – новотвір

п. – прикметник

парадигм – парадигматика

розм. – розмовне

с. – середній рід

синтагм – синтагматика (зовнішній синтаксис)

складсл – складні слова

субстант – у функції підмета або додатка

усіч – усічення (безафіксні похідні)

ч. – чоловічий рід

А – лат. *attributum* «означення»

Adv – лат. *adverbium* «прислівник»

N – лат. *nomen* «ім'я»

P – лат. *particula* «частка»

V – лат. *verbum* «дієслово»

≠ – вказівка на слово, не рекомендоване для вживання, оскільки воно суперечить чинним нормам мови

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ НАЗВ ДЖЕРЕЛ

А – журнал «Автоцентр»

АУРС – О.М. Коссак, С.Л. Маньковський. Англо-українсько-російський словник з інформатики та обчислювальної техніки. – Л.: Світ, 1991.

АУТС – Е.М. Пройдаков, Л.А. Теплицький. Англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, Інтернету і програмування. – К.: Видавничий дім «СофтПрес», 2006. – Вид.2.

ВЗ – газета «Високий замок», Львів – wz.lviv.ua

ВК – газета «Вечірній Київ»

ВН – інтернет-газета «Волинські новини», Луцьк – volynnews.com

- ВТССУМ-2004** – Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К., Ірпінь: Перун, 2004. – 2-е вид.
- ВТССУМ-2007** – Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К., Ірпінь: Перун, 2007. – 3-є вид.
- ГК** – тижневик «Галицькі контракти»
- ГПУ** – газета «Говоримо по-українськи»
- ГУ** – газета «Голос України» – golos.com.ua
- Д** – газета «День» – day.kiev.ua
- ДТ** – газета «Дзеркало тижня» – dt.ua
- ДУ** – газета «Демократична Україна»
- Дуцик 2005** – Діана Дуцик. Політична журналістика. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2005.
- ДЧ** – газета «Друг читача»
- Д-УМС** – Діалог: Новини для абонентів УМС
- Е** – газета «Експрес» – expres.ua
- ЕП** – «Економічна правда», додаток до інтернет-газети «Українська правда», Київ – pravda.com.ua
- ЕСУМ** – Етимологічний словник української мови / Гол. ред. О.С. Мельничук. – К.: Наук. думка, 1982-2012. – Т. I-VI.
- К** – журнал «Критика»
- Карпенко 2007** – Олена Карпенко. Троянські коні телереклами: мовні маніпуляції. – К.: Смолоскип, 2007.
- КК** – журнал «Кур'єр Кривбасу», Кривий Ріг
- Крейг 2007** – Ричард Крейг. Інтернет-журналістика: Робота журналіста і редактора у нових ЗМІ. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007.
- КТР** – діловий тижневик «Контракти» – kontrakty.com.ua
- КСЖЛУМ** – Л. Ставицька. Короткий словник жаргонної лексики української мови. – К.: Критика, 2003.
- ЛГ** – інтернет-видання «Львівська газета»
- Л. Костенко. Записки** – Л. Костенко. Записки українського самашедшого. – К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011.
- ЛСІ-2007** – А. Нелюба, С. Нелюба. Лексико-словотвірні інновації (2004-2006). – Х.: Майдан, 2007.
- ЛСІ-2009** – Лексико-словотвірні інновації (2007): Словник / К. Коротич, С. Лук'яненко, А. Нелюба та ін.; За ред. А. Нелюби. – Х.: ХІФТ, 2009.
- ЛУ** – газета «Літературна Україна»
- МА** – І.Т. Яценко. Морфемний аналіз: Словник-довідник: у 2-х тт.; / За ред. Н.Ф. Клименко. – К.: Вища школа. – Т.І. А-Н. – 1980; Т.ІІ.О-Я. – 1981.
- МБ** – інтернет-газета «Молодий буковинець», Чернівці
- М. Матіос. Вирвані сторінки** – М. Матіос. Вирвані сторінки з автобіографії. – Л.: Піраміда, 2011.
- МНС** – Малорусько-німецький словар / Уложив Є. Желеховський, 2-ий том завершив С. Недільський: у 2 тт. – Л., 1886.
- МС** – Морфемний словник / Уклад. Л.М. Полюга. – К.: Рад. школа, 1983.
- Н** – журнал «Новинар»
- НАСЗ** – Балог В.О., Лозова Н.Є., Тименко Л.О., Тищенко О.М. Нові й актуалізовані слова та значення. Словникові матеріали (2002-2010). – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010

- НО** – інтернет-видання «Народний оглядач» і в ньому інтернет-словник Юрка Зеленого для меломанів – sd.org.ua
- НСЕ** – С.Я. Єрмоленко, В.І. Єрмоленко, С.П. Бибик. Новий словник епітетів української мови. – К.: Грамота, 2012.
- НСЗ** – Нові слова та значення: словник; уклали: Л.В. Туровська, Л.М. Василькова. – К.: Довіра, 2008.
- О. Забужко. Хроніки** – О. Забужко. Хроніки від Фортінбраса: Вибрана есеїстика 90-х. – К.: Факт, 1999.
- ОСУМ** – Орфографічний словник української мови / Уклали С.І. Головащук, М.М. Пещак, В.М. Русанівський, О.О. Тараненко. – К.: Довіра, 1994.
- П** – журнал «Поступ» – postup.in.ua, postup.brama.com, Львів
- ПіК** – журнал «Політика і культура»
- ПС** – Г. Голоскевич. Правописний словник (за нормами українського правопису Всеукраїнської Академії Наук). – Х., 1929. – Репринт. вид. – К.: Пульсари, 2006. – 13-е вид.
- РУС-30** – О. Ізюмов. Російсько-український словник. – К.: Книгоспілка, 1926; Х.; К., 1930. – 4-е вид.: електронний ресурс – r2u.org.ua
- РУСДЛ** – Російсько-український словник ділової людини / Улож. В. Підмогильний, Є. Плужник. – К.: Укр. світ, 1992. – 3-є вид. за: Фразеологія ділової мови / Улож. В. Підмогильний, Є. Плужник. – К.: Час, 1927. – 2-е вид.: електронний ресурс – r2u.org.ua
- РУСДМ** – М. Дорошенко, М. Станиславський, В. Страшкевич. Російсько-український словник ділової мови. – Х.-К.: Держ. вид-во України, 1930 : електронний ресурс – r2u.org.ua
- РУСІС** – Т.П. Мартиняк. Російсько-український словник іншомовних слів. – Х.: Прапор, 1999.
- РУСНТ** – Російсько-український словник наукової термінології: У 3 т. – Т.І. – Суспільні науки. – К.: Наук.думка, 1994; Т.ІІ. – Біологія. Хімія. Медицина. – К.: Наук.думка, 1996; Т.ІІІ. – Математика. Фізика. Техніка. Науки про Землю та Космос. – К.: Наук.думка, 1998.
- РУСПМ** – Російсько-український словник правничої мови / Голов. редактор: акад. А.Ю. Кримський. – К., 1926 : електронний ресурс – r2u.org.ua
- РУСТТ** – Російсько-український словник технічної термінології (Загальний) / І. Шелудько, Т. Садовський. – К.: Держ.вид-во України, 1928.
- СГ** – Словарь української мови: Зібрала редакція журналу «Кієвская Старина». Упорядкував, з додатком власного матеріалу Борис Грінченко. – У Києві, 1907-1909. – Т. I-IV. – Репринтне видання. – К.: Лексикон, 1996.
- СДПС** – С.І. Головащук. Словник-довідник з правопису та слововживання / За ред. В.М. Русанівського. – К.: Наук.думка, 1989.
- СЖ** – Російсько-український словник / За ред. В.В. Жайворонка. – К.: Абрис, 2003.
- СЖФ** – Словник скорочень в українській мові / Уклад. Н.Д. Гула та ін.; ред.-упоряд. В.В. Жайворонка і М.М. Фещенко; за ред. Л.С. Паламарчука. – К.: Вища школа, 1988.
- СІС-55** – Словник іншомовних слів / Під ред. І.В. Льюхіна і проф. Ф.М. Петрова. – К.: Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1955.
- СІС-74** – Словник іншомовних слів / За ред. О.С. Мельничука. – К.: Головна редакція Української Радянської енциклопедії Академії наук Української РСР, 1974.

- СІС-2006** – С.П. Бибик, Г.М. Сюта. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / За ред. С.Я. Єрмоленко. – Х.: Фоліо, 2006.
- СКЄ** – Російсько-український словник / За ред. А.Е. Кримського та С. Єфремова. – К., 1924-1932. – Т.1-3.
- СМ** – Д. Мазурик. Нове в українській лексиці: Словник-довідник. – Л.: Світ, 2002.
- СМУ** – В. Дубровський. Словник московсько-український. – К.: Рідна Мова, 1918.
- СНУ** – Словотворчість незалежної України (1991-2011): Словник / Укладач А. Нелюба. – Х.: Харківське історико-філологічне товариство, 2012.
- СНУМ** – Г.М. Віняр, Л.Р. Шпачук. Словник новотворів української мови кінця ХХ століття. – Кривий Ріг, 2002, вип.2.
- ССІС** – Сучасний словник іншомовних слів / Укл. О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006.
- Стишов 2005**: О.А. Стишов. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). – К.: Пугач, 2005.
- Стівенс 2008** – Мітчел Стівенс. Виробництво новин: телебачення, радіо, Інтернет. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008.
- СУМ** – Словник української мови: В 11 т. – К.: Наук. думка, 1970-1980.
- СУМ-2012** – Словник української мови / Кер. В.В. Німчук та ін. / Відп. ред. В.В. Жайворонок. – К.: ВЦ «Просвіта», 2012.
- СУС** – Словарь російсько-український: Зібрали і впорядкували М. Уманець і А. Спілка. – Л.: З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1893-1898. – Т. I-IV.
- СЧС** – Словник чужомовних слів / Уклад. І. Бойків, О. Ізюмов, Г. Калишевський, М. Трохименко. – Х., 1932. – Репринт з 2-го переробл. вид. 1955 р. – К.: Музей Івана Гончара, видавнича фірма Родовід, 1996.
- Т** – інтернет-видання «Телекритика» – telekritika.ua
- УкрСвіт** – журнал «Україна і світ»
- УМ** – газета «Україна молода» – umoloda.kiev.ua
- УОС** – Український орфографічний словник / За ред. В.Г. Складенка. – К.: Довіра, 2007. – Вид. 7-е.
- УП** – інтернет-газета «Українська правда» – pravda.com.ua
- УС** – газета «Українська столиця»
- УТ** – журнал «Український тиждень» – ut.net.ua
- УУ** – журнал «Урок української»
- ФСУМ** – Фразеологічний словник української мови: у 2-х кн. – К.: Наук. думка, 1993.
- Х** – газета «Хрещатик», Київ – kreschatic.kiev.ua
- Чемеркін 2009** – Сергій Чемеркін. Українська мова в Інтернеті. – К., 2009.
- Яковець 2007** – А.В. Яковець. Телевізійна журналістика: Теорія і практика. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007.
- РП** – журнал «Post-Поступ» (наступник журналу «Поступ»), Львів.

1. **НС альтернатива.** З малої і великої літери: *кіноальтернатива* : *КіноАльтернатива*). Хронологія: 1924-2012.
2. **грам і., ж., 1 О.** Активізовано вживання у формах множини
3. **дефн**
- 3.1. Можливість, наявність, багатоваріантність, неоднозначність вибору між кількома пропозиціями; паралельність, співіснування цих пропозицій.
- 3.2. Позначення кардинально нового, «іншого» напрямку, стилю, підходу в мистецтві та літературі.
4. **дефс** Необхідність вибору між двома можливостями, що виключають одна одну. || Кожна з цих можливостей. (СІС-74). Пор. також: **альтернатива**, *лат.* – конечність вибору одної з двох речей, думок тощо [СЧС: 25], **альтернативний**, *лат.* – до альтернативи належний. **Альтернативне зобов'язання** – зобов'язання, згідно з яким боржник зобов'язується виконати на вибір одну з кількох умов. **Альтернативний чек** – чек на ім'я відбирача, що на його може одержати гроші і будь-який пред'явник його [Там же], *альтернатива* [СКЄ І: 3], *альтернатива* [ПС: 6]; *альтернативітет* – заміна одних позовних домаганнів іншими¹ [РУСПМ: 3]
5. **синтагм** (в значенні 3.1.)
- 5.1. з **А:** можливі альтернативи: *Сучасні шляхи вирішення проблем утримання багатоквартирних будинків та можливі альтернативи* (Комітет виборців України – svu.com.ua, 8.08.2011); найкраща альтернатива: «*АВТОТАК*» – *найкраща альтернатива автокредиту. Кожен українець, який бажає придбати авто, може купити його через програму покупок у групах* (Все про ралі – rally-club.com.ua, 2011); провідна альтернатива: *Альтернатива № 4. Енергозаощадження. За значущістю для економіки країни це – провідна альтернатива, тобто, у перших трьох йшлося про екстенсивний метод господарювання, а тепер пропонується – інтенсивний* (Національний інститут стратегічних досліджень – old.niss.gov.ua, 2011)
- 5.2. з **Н:** альтернатива морським перевезенням: *Продовжується ініційована Укрзалізницею, як альтернатива морським перевезенням, робота з організації контейнерних перевезень* (Міністерство інфраструктури України – mtu.gov.ua 8.07.2010); альтернатива утеплювачам: ... *система утеплення «Тепловер» ... це найкраща альтернатива іншим утеплювачам* (Електронна бібліотека *Gazeta* – gazeta.ua, 6.05.2011); альтернативи типу: *Альтернативи останнього типу часто є результатом реформи освіти ...* (Вікіпедія – uk.wikipedia.org); у пошуках альтернатив: *Міжнародна фінансова конференція УКБС та МІБ-Україна: «Глухий кут сучасної фінансової системи: у пошуках альтернатив». Метою конференції є всебічний аналіз системних ризиків на фінансових ринках та можливих варіантів розвитку подій, розгляд найбільш ефективних бізнес-моделей в умовах спаду світової економіки та розробка стратегії подолання кризових явищ у фінансовій системі України.* (Міжнародний інститут бізнесу – iib.com.ua, 15.03.2012)
- 5.3. з **V:** надати альтернатив: *Місія компанії – надати вільних альтернатив популярним платним програмам* (Ellora Assets Corporation – freemake.com, 2012); альтернатива – в законах: *Альтернатива – в законах. Чинні норми дозволяють різні погляди на поновлення договорів оренди* (газета *Закон&бізнес*, 2011)

¹ Зберігаємо правопис оригіналу.

6. парадигм

6.1. синоніми: *вихід, варіант, версія, шлях, рішення, форма, можливість*

6.2. антоніми: *безальтернативність, глухий кут, безвихідь*

5. синтагм (в значенні 3.2.)

5.1. з А: історична альтернатива: *...до вподоби твори так званої історичної альтернативи – література, що знаходиться на межі між історичним реалізмом та фантастикою...* (Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олесея Гончара – biblio.lib.kherson.ua, 2011); музична альтернатива: *Андеграундне життя в місті досі залишається на початку свого розвитку, і музична альтернатива не стала винятком у цьому випадку...* (Молодіжний портал Волині – molod.in.ua, 22.12.2011); підлітково-дитяча літературна альтернатива: *У розділі «Підлітково-дитяча літературна альтернатива»...* (Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського – nbuv.gov.ua, 2011); польська театральна альтернатива: *Польська театральна альтернатива в Україні: звук, ритуал, емоція...* (Всеукраїнський ресурс «Культура» – uaculture.com, 12.04.2012); українська альтернатива: *...в Музеї сучасного образотворчого мистецтва України проходить передаукціонна виставка «Українська альтернатива ХХ»* (Рекламно-інформаційна інтернет-газета «Іgris» – igris.com.ua, 30.03.2011)

5.3. з V: *альтернатива не стала* (див.5.1.)

6. парадигм

6.3. гіпоніми: 1) *музична альтернатива, історична альтернатива, літературна альтернатива, кіноальтернатива*

6.4. гіпероніми: 1) *альтернатива*

7. епідигм

7.1. афікс

7.1.1. суфікс: 1) (I ступінь похідності) альтернативізм: *Принципи реальності; сумлінного служіння суспільству; чесності, відкритості; науковості; системності; оперативності; комплексності; етичності; партнерства; демократії; альтернативізму...* (Примак Т.О. Паблік рилейшнз у бізнесі / Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2006. – 176 с.: Електронна бібліотека – javalibre.com.ua); 2) (II ступінь похідності) безальтернативність: *Ситуація виглядає так, що вони прирекли Чилі на диявольську безальтернативність – диктатури «лівих» або диктатури «правих»* (Д – day.kiev.ua, 15.02.2006); *Безальтернативність багатоконфесійності* (Людина і світ, 2004, №5, С. 21-25); безальтернативно: *Реальну, шкурницьку небезпеку відчуває від нахабної сили Павла Івановича сьогодні поки що лише найручніша «партія влади», яка безальтернативно контролює УТ-1* (Д – day.kiev.ua №134, 1998); *Ви пов'язали атомну енергетику з геополітикою. Тоді запитання: чи може Україна дозволити собі безальтернативно «підсаджуватися» на російський «ТВЕЛ»* (ДТ, № 47 (775) 5-11.12.2009) (див.7.1.3.)

7.1.3. конфікс: 1) (I ступінь похідності) безальтернативний: *Європейська інтеграція – безальтернативний шлях забезпечення національної безпеки України* (Журнал Кореспондент – ua.korrespondent.net, 2.12.2009); *Ключовий і безальтернативний засіб навести порядок у нашій державі – це конституційна реформа* (Газета «Галичина», Івано-Франківськ – galychyna.com)

if.ua, 5.09.2009); *Позаблоковість – безальтернативний вибір для України...* (Стрічка новин – ukr.net, 14.12.2010)

7.2. складсл

7.2.1 комп

7.2.1.2.кінець: (І ступінь похідності) «Арт-Альтернатива»: *Ось і добіг кінця єдиний в Донецьку щорічний фестиваль неакадемічного театрального мистецтва «Арт-Альтернатива»* (Стрічка новин – ukr.net, 16.04.2009); «КіноАльтернатива»/кіноальтернатива: *...відбулося відкриття нового кіноклубу «КіноАльтернатива»* (Інформаційне агентство «Західна інформаційна корпорація», Львів – zik.ua, 03.05.2009); *Кіноальтернатива анафемі. Відродження українського кіно може ускладнити російсько-українські відносини* (П – postup.brama.com, 13.03.2002).

Див. **альтернативний**

1. АК, НС альтернативний. Варіанти написання: в лапках і без лапок (*альтернативний* : «альтернативний»; альтернативник : «альтернативник»). Хронологія: 1932-2013.

2. грам п., ІО, і., ч., 31 О; субстантивация: *Поети вже не перші серед незгодних і альтернативних. Таку першість посіли опозиційні політики і журналісти, борці за найрізноманітніші права проти всіляких обмежень і заборон* (Сайт «ЛітАкцент» – litakcent.com, 14.10.2011)

3. дефн

3.1. Той, що допускає одночасно кілька можливостей; той, що співіснує з іншим, подібним.

3.2. Інший, новий, нетрадиційний, протилежний, паралельний

4. дефс Той, що допускає одну з двох або кількох можливостей. [СІС-74: 40], а також: **альтернативний** (або – або), рос. **альтернативное обязательство** – заміне зобов'язання [РУСПМ: 3]

5. синтагм (за значенням 3.1.)

5.2. з Н: альтернативний законопроект: *...за альтернативний опозиційний законопроект, який передбачав декриміналізацію «статті Тимошенко», проголосувало всього 24 депутати* (ТСН (Телевізійна служба новин) – tsn.ua, 2011); альтернативний Кабінет Міністрів: *Прогресивна соціалістична партія України, партія «Київська Русь» і Партія відродження українського села створили альтернативний «опозиційний Кабінет Міністрів»* (Рекламний сайт м. Трускавець, Львівської обл. – naftusia.net, 2012); альтернативні реальності: *Щодня переконуюся у тому, що ми живемо у фантастичній державі, яка поєднує декілька альтернативних реальностей: в одній живемо ми, в іншій – слуги народу* (Тиждень – tyzhden.ua, 26.01. 2012); альтернативні світи: *Альтернативні світи присутні в нашому житті в багатьох вимірах. Це література й мистецтво, це кіно й телебачення, де будується сильний і яскравий світ героїв із паранормальними здібностями* (Т – osvita.mediasapiens.ua, 4.03.2012); альтернативна служба: *Не вважається примусовою працею військова або альтернативна (невійськова) служба* (газета «Товариш» – tovarish.com.ua, 16.07.2007); альтернативна траса: *Ефектом вроцлавсько-львівського діалогу є порозуміння щодо будівництва Євроколії, що з'єднає Місто Лева із Західною Європою через Перемисьль та Броц-*

лав, замість альтернативної траси Львів-Варшава-Гданськ (ДТ, № 19 (698) 24-30.05 2008)

5.3. з V: джерела, (які є) альтернативні: Київський міжнародний енергетичний клуб «Q-club» провів експертну дискусію: «Джерела енергії, альтернативні російському газу як складова енергетичної безпеки України» в рамках III щорічної «Український енергетичний форум» (Київський міжнародний енергетичний клуб – qclub.org.ua, 28.02.2012)

5.4. з Adv: сексуально альтернативна публіка: Гомосексуалісти, трансгендери й інша сексуально альтернативна публіка в суспільстві були, є і будуть (Інформаційно-аналітичний портал – ua.life.comments.ua, 28.05.2012)

6. парадигм (за значенням 3.1.)

6.1. синоніми: 1) *паралельний* : *невідомий* : *інший* : *окремиий*: *Театр – то інша, паралельна реальність, в яку потрапляючи, і сам стаєш іншим!* (З інтерв'ю з актрисою Яною Боднарчук: Хмельницький молодіжний портал – mol.km.ua 14.04.2010); *Сон це фактично окрема реальність, точніше паралельна реальність, оскільки мозок генерує ті ж імпульси та сигнали органам тоді, коли ми не спимо.* (Орест Якобчук. Сон – невідома реальність: Інтернет-видання «ХайВей» – h.ua, 27.07.2011), *Переміщаючись в ілюзорній реальності, ми повинні визнати, що десь у Всесвіті може існувати інша реальність. Це може бути гігантський сон, фантастичний міхур або Бог, з вашого дозволу* (Леонардо Вінтінї. Реальність – просто ілюзія: Інтернет-газета «Велика Епоха» – epochtimes.com.ua, 31.12.2009); 2) *альтернативна служба* : *невійськова служба*; 3) *особи нетрадиційної сексуальної орієнтації* : *сексуально альтернативна публіка*; 4) *юнаки, які проходять альтернативну військову службу* : *альтернативники*; 5) *«зелена» енергетика* : *чиста енергетика* : *поновлювана енергетика* : *альтернативна енергетика*

6.2. антоніми: 1) *альтернативний* – *неальтернативний*; 2) *військова служба* – *альтернативна служба*, *невійськова служба*; 3) *особи традиційної сексуальної орієнтації* – *сексуально альтернативна публіка*

6.3. гіпоніми: 1) *нетрадиційний, поза-* +назва об'єкта (*позапарламентський, позаблоковий*), *віртуальний* до реальності (стосовно об'єктів реального світу); 2) *гомосексуалісти, трансгендери, трансвестити, лесбійки/лесбійки, педерасти, содоміти, мужоложці*

6.4. гіпероніми: 1) *альтернативний, інший, протилежний, паралельний*; 2) *сексуально альтернативна публіка*

7. епідигм (за значенням 3.1.)

7.1. афікс

7.1.1. суфікс: 1) (I ступінь похідності) альтернативність: *Альтернативність мислення, дивергентність мислення, точність мислення, готовність пам'яті, асоціативність пам'яті...* (Видавництво «Плеяди» – osvita.ua, 5.04.2008), альтернативник: *Крім того, практично ніхто не знає, що альтернативник наділений всіма правами, тобто його життя регламентується звичайним трудовим законодавством. Він не має права лише страйкувати і займати керівні посади. Зате має право на нормований робочий графік, отримання зарплати і вільний після роботи час. І живе не в казармі, а як правило, вдома* (Сайт «Допомога бізнесу» – ukrspravna.com, 23.05.2012); *В Україні небагато юнаків, які проходять альтернативну військову службу.*

Але це не заважає нашим чиновникам порушувати права альтернативників (Сайт Харківської правозахисної групи – library.khpg.org, 2003); 2) (II ступінь похідності) **неальтернативність**: Це стало можливим тому, що знайшла підтримку думка про неальтернативність, по суті, двох проєктів, їх сумісництво, а іноді і збіг... (Офіційний веб-портал Верховної Ради України, стенограми пленарних засідань Верховної Ради України – static.rada.gov.ua, 17.12.1990) (див. 7.1.2)

7.1.2. префікс: 1) (I ступінь похідності) **неальтернативний**: Виділяються альтернативні і неальтернативні партійні системи (Бібліотека українських підручників – pidruchniki.ws, 2012)

7.2. складсл

7.2.2. юкст

7.2.2.2. кінець: 2) (II ступінь похідності) **соціаліст-«альтернативник»**: Не випадково ініціював його соціаліст-«альтернативник» Іван Чиж. Політична доцільність такої ініціативи зрозуміла: захищати народ від порнухи шляхом її цензури й заборон набагато простіше... (ГК, 2000, 07, № 30)

5. синтагм (за значенням 3.2.)

5.2. з N: **альтернативні види палива, альтернативне пальне**: Перехід на альтернативні види палива має сенс у двох випадках: коли ціни на нафтопродукти перевищують вартість альтернативного пального або під час перебоїв (Медіагрупа ГЛАС – glasweb.com, 2008); **альтернативний відпочинок**: Курорт на селі: Альтернативний відпочинок у кризу. ... Через кризу багато співвітчизників готові відпочивати у селі. Зелений сільський туризм допомагає вбити одразу трьох зайців: виховує патріотизм, заощаджує гроші туристів і розвиває село. (Н – novynar.com.ua, 12.08.2009); **альтернативна енергетика**: На Луганщині розвивається альтернативна енергетика (Український урядовий портал – kmu.gov.ua, 14.05.2012); **Альтернативна енергетика України: тепло з землі, вітру та води** (Портал альтернативної енергетики – i-energy.com.ua, 05.01.2012); **альтернативна інформація**: Отже, єдиний медійний проєкт на поширення альтернативної інформації в Білорусі за сприяння коштів Євросоюзу мав бути російською мовою (К, 2006, № 100); **альтернативна історія**: Альтернативна історія (література) – можливий сценарій історичного розвитку минулого та мистецький жанр, зокрема жанр наукової фантастики,... (Вікіпедія – uk.wikipedia.org); **альтернативне кіно**: Альтернативне кіно [англ. Alternative Cinema] – запроваджене західним кінознавством збірне поняття, що означає сукупність творів, які побачили світ і поширюються поза системою кінопромисловості й комерційного прокату... Термін «альтернативне кіно», як і його менш поширені синоніми – «маргінальне», або «паралельне кіно», з'явився наприкінці 60-х років... (Енциклопедія 2006 – Національний кінопортал «Кіно-коло» – kinokolo.ua); **альтернативна медицина**: Портал створено для всіх, кому цікава альтернативна, народна медицина, а також нетрадиційні методи лікування (Портал «Мій лікар» – mylikar.org.ua, 4.10.2011); **альтернативний метод**: Дослідники відзначають, що раніше для визначення сексуальної орієнтації використовувалися або анкети, або фіксувалися фізіологічні зміни, їм же хотілося знайти альтернативний,

неінвазивний метод (Сайт «Новини науки» – novynynauky.com, 9.08.2012); *альтернативний музикант*: *Placebo лідирували у категорії «Найкращий альтернативний музикант», а гурт maNga з Туреччини став «Найкращим виконавцем Європи»* (Канал MTV – mtv.ua 5.11.2009); *альтернативний підручник*: *У Львові видали альтернативний підручник з історії всупереч міністерському* (Світоглядний портал «Рідна країна» – ridna.ua, 9.08.2012); *альтернативна поезія*: *Альтернативна [експериментальна, маргінальна, треш] поезія (сучасна українська альтернативна поезія)* (Ukrainian Forum In America – ufia.at.ua 10.12.2011); *альтернативна проза*: *Альтернативна українська проза. Книга «Орігамі блюз» – це збірка трьох новел від Світлани Поваляєвої – «Орігамі блюз», «Акваріумні дельфіни» та «Різдвяна гроза»* (СУМНО – спільнота блогів про культуру – sumno.com, 21.06.2006); *альтернативний рок*: *У США на початку 1980-х на декількох радіостанціях при коледжах уперше стали грати альтернативний рок* (Вікіпедія – uk.wikipedia.org, 14.02.2013); *альтернативний світ*: *Але світ корпорацій, позбавлених коріння, бачиться антиглобалістам значно гіршим. Природа – як невичерпне джерело сировини і безрозмірний смітник, люди – як покірні робітники і непередливі споживачі. Ось ідеальне середовище для роботи ТНК. ...«Інший світ можливий!» – саме це гасло повторюється різними мовами під час спільних дій. Альтернативний світ, а отже, не АНТИ-глобалісти, а АЛБТЕРглобалісти – ім'я нового руху (Альтернативний світ антиглобалістів. Олег Супруненко – ДТ, №13, 03.04.2004); *альтернативне теплопостачання*: *Традиційне і альтернативне теплопостачання об'єктів малої теплової потужності* (Західний будівельний портал – budnet.com.ua 06.02.2009)*

5.3. з V: є *альтернативним*: *Розроблений підхід є альтернативним до запропонованого голландськими вченими (Dirks, 2003) (Комітет з Державних премій України в галузі науки і техніки – kdpu-nt.gov.ua, 2012); став альтернативним*: *Цей круглий стіл став альтернативним прес-конференції, яка була проведена 14 квітня маловідомою громадською організацією «Захист людей праці» за участю професора Е.Дегодюка (Сайт «Український лісовод» – lesovod.org.ua, 29.04.2011)*

6. парадигм (за значенням 3.2.)

6.1. синоніми: 1) *альтернативний*: *нетрадиційний, відновлюваний, поновлюваний, зелений, екологічно чистий, чистий, екологічний, новий, біо-* (про енергію, енергетику); 2) *альтернативний*: *нетрадиційний, неакадемічний, артхаусний, інший, маргінальний, паралельний, авторський, некомерційний, незалежний, авангардний, новаторський, позажанровий, актуальний, експериментальний, сонетрогару, неформатний, постмодерний, офіційний, неголівудський, пошуковий, не мейнстрімівський, треш* (про мистецтво і літературу); 3) *альтернативний*: *нетрадиційний, народний, неконвенційний, неофіційний, некласичний, холистичний, цілісний, неінвазивний, еkleктичний* (про медицину); 4) *альтернативний*: *нетрадиційний, новий, нео-* (про релігію)

6.2. антоніми: 1) *альтернативний – традиційний, звичайний, загальноприйнятий, офіційний, конвенційний, непоновлюваний* (про енергетику), 2) *альтернативний – класичний, ортодоксальний, конвенційний, офіційний* (про

медицину), 3) *альтернативний – світовий, основний, традиційний* (про релігію), 4) *альтернативний – традиційний, академічний, класичний, офіційний* (про мистецтво і літературу); 5) *традиційні вірші*, римовані вірші : *альтернативна поезія*; 6) *фабульна проза – альтернативна проза*; 7) б) *особи традиційної сексуальної орієнтації, традиційник – сексуально альтернативна публіка, хтось, хто має не таку орієнтацію*;

7. епідигм

7.1. афікс

7.1.1. суфікс: 1) (І ступінь похідності) альтернативіст: *Альтернативісти фактично утверджують повну відреченість від суспільства...* (Релігієзнавство. Курс лекцій. 6.4. Неохристиянські, навколохристиянські і неоорієнтальні утворення. – К.: Знання, 2009. 214 с.: Електронна бібліотека підручників – info-library.com.ua); ... він (Василь Кожелянко – Авт.) *чи не єдиний україномовний «альтернативіст»...* (Всесвіт – vsesvit-journal.com, 15.11.2011); альтернативник: *Фільм київського «альтернативника» Шаніро «Цикута», який показували в нічних клубах, а щойно показали це раз у рамках фестивалю «Українські альтернативи»* (Д – day.kiev.ua №183, 2002); 3 *інтерв'ю з Василем Кожелянком: ...написав «Дефіляду», а коли книжку видали – вона стала популярною. Потім написав «Конотоп», «Людинець», «Лженострадамуса», «Тероріум» та й став «альтернативником»* (Особистий сайт Петра Яценка – text-context.org.ua, 2008); альтернативно: *«Green art»: твори альтернативно!... «Green art» – це виставка незвичайних робіт, створених митцями-любителями та просто зацікавленою у дизайні молоді. Тема виставки – «Креативне використання побутових відходів», тобто всі роботи створені з практичним застосуванням різного роду відходів* (Сайт «Наше місто Івано-Франківськ», форум – nashemisto.if.ua, 19.05.2010), *Альтернативно борються із труднощами мешканці Запоріжжя. Люди з трьох десятків гуртожитків оголосили голодування* (Телеканал «ICTV» – ictv.ua, 28.04.2010)

7.1.2. префікс: 1) (І ступінь похідності) неальтернативний: *Що таке неальтернативний рок-гурт? Готика, панк, блек, джаз, фолк, кор... і т.д.???* (Сайт «Українські пісні» – pisni.org.ua, 07.07.2006)

7.2. складсл

7.2.2. юкст

7.2.2.2. кінець: 1) (І ступінь похідності) хіп-хоп-альтернативник: *Херсонські хіп-хоп-альтернативники «Ролікс» видали свою дебютну платівку «МікрOFF/ОН»* (Музичний інтернет-проект – ropapalis.com, 2010) (див. 7.1.1)

Див. **нетрадиційний**

1. **НЗ, НТ альтернувати.** Хронологія: 2004-2012.

2. **грам д., 7 002 F**

3. **дефн** (спец.) Замінювати(ся) (одне одним), чергувати(ся), зазнавати альтернації

5. синтагм

5.2. з N: альтернує з африкатою: *Вилучення г потягло за собою зникнення цілого морфологічного ряду: проривний /r/ альтернує з африкатою /ʒ/ або африкатою /ʒ̣/.* Нові редакції правопису повернули літеру r в українську абет-

ку, намагаються регламентувати вживання відповідного звуку. (Любослава Асіїв. Вплив позамовних чинників на функціонування морфологічних явищ // Вісник Львів. ун-ту. Серія філол. 2004. Вип. 34. Ч.І, с.48); альтернують зі способом: *Вербальна модальність пов'язана з граматичною категорією способу і модальними дієсловами, що альтернують зі способом. До такого типу модальності можна віднести наказові речення.* (В.Мозгунов. Модальність предикатів дозволу: спроба експлікації // Лінгвістичні студії. Вип.. 20. На честь 55-річчя професора А. П. Загнітка. ДонНУ, 2010. с.165); альтернувати по парі: *Задано тензор третього рангу T. Симетризувати й альтернувати його по парі нижніх індексів* (Методичні матеріали для забезпечення самостійної роботи студентів з курсу «Тензорний аналіз», 2010: sites.znu.edu.ua); альтернує пульс: *У важких випадках можливе дихання Чейна – Стокса, що альтернує пульс (рідко)...* (Інститут ендокринології і обміну речовин ім. В.П.Комісаренко – iem.kiev.ua, 2012)

7. епідигм

7.1. афікс

7.1.1. суфікс: 1) (І ступінь похідності) альтернування: *Н. Д. Арутюнова... говорить у цьому сенсі про «режим альтернування», який уможливорює віддалення образу від дійсності. Образ не може збігатися з оригіналом через те, що він вилючається з контексту* (К.І.Мізін. Повторні вербальні проєкції первинного універсального словника людини як енантіосемічний механізм (на матеріалі компаративних фразеологізмів української, німецької, англійської та російської мов). Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 9 Сучасні тенденції розвитку мов. Вип. 1. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. С. 224: Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського – nbuv.gov.ua); альтернівний, альтерновний: *альтернівний (який змінює), змінний, змінювальний, мінливий. альтерновний (якого можна змінити)* (Англо-український технічний словник: Електронна бібліотека «Scribd» – scribd.com, 2012); альтернувальний: *... автори лише у 2 випадках виявляли альтернувальний синдром Раймона – Сестана* (Інтернет-видання для медичних та фармацевтичних працівників – mif-ua, 2011).

Див. **альтернатива, альтернативний**

1. НС альянс. Варіанти написання: з малої і великої літери: *альянс* :Альянс; без лапок і в лапках: *альянт* : «альянт». Хронологія: 1932-2012.

2. грам і., ч., 7 О

3. дефн Союз країн Північноатлантичного договору (НАТО).

4. дефс альянс (фр. alliance, від allier – з'єднувати) – 1) Союз, об'єднання держав, організацій на основі договірних зобов'язань; 2) Шлюбний союз [СІС-74: 41], а також: **альянс, фр.** – 1) договір між двома або кількома державами, що встановлює між ними на якийсь час взаємні політичні зобов'язання; 2) форма економічних союзів, куди входять і підприємці, і робітники [СЧС: 25], **альянт, фр.** – спільник, союзник [СЧС: 26]

5. синтагм

5.1. з А: військовий альянс, Північноатлантичний Альянс: *Пройшовши шлях від військового альянсу в часи біполярності до широкої системи колективної безпеки в сучасних умовах, НАТО завжди зберігала ефективність та*

Наукове видання

АКТИВНІ РЕСУРСИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НОМІНАЦІЇ
Ідеографічний словник нової лексики

Упорядники:

Євгенія Анатоліївна Карпіловська
Лариса Павлівна Кислюк
Ніна Федорівна Клименко
Валентина Іванівна Критська
Тетяна Костянтинівна Пуздирева
Юлія Віталіївна Романюк

Художній редактор: Л.М. Чуприна

Технічний редактор: І.П. Тарасов

Комп'ютерна верстка: І.І. Тарасов

Підписано до друку 08.10.2012. Формат 70x100/16.
Друк офсетний. Папір офсетний. Ум. др. аркушів 26.
Шрифт Times. Наклад 1000 прим.

Видавництво ТОВ "КММ"

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК №2373

Віддруковано на ПАТ "Білоцерківська книжкова фабрика",
09117, м. Біла Церква, вул. Леся Курбаса, 4
Свідоцтво серія ДК № 4063 від 11.05.2011 р.